UMDE DİNİ TETKİKLER DERGİSİ | Geliş Tarihi / Received: 01.11.2018
UMDE JOURNAL OF RELIGIOUS INQUIRIES | Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2018
Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue: 1 (Aralık/December 2018): 89-104

İbnü'l 'Arabî'nin Vahyin Anlaşılmasına Dönük Yaklaşımı

Fevzi Yiğit*

Öz: İbnü'l 'Arabî'nin (ö. 1165/1240) bilgi felsefesinin temelinde manevi tecrübe ve ilahi öğretim vardır. O, bilgiyi Allah'ın bağışlayıp öğrettiği ve insanın kendisinin öğrendiği bilgi olmak üzere ikiye ayırır. Buradan hareketle İbnü'l 'Arabî, metin okuma yöntemlerini de ikiye ayırır: Birincisi metnin kendisinden okuma, ikincisi ise metnin sahibinden okuma. Birincisinden farklı olarak ikinci okuma biçiminde okuyucunun zihninde oluşan soru ve sorunları metin sahibine sorma imkânı vardır. Böylece metinden yazarının maksatları net olarak anlaşılır. Bu metodu Kur'an'a uygulayan İbnü'l 'Arabî, Hz. Muhammed'den sonra Kur'an'ı sahibinden okuma imkânının bulunduğunu ve bunun velilere ait bir meziyet olduğunu iddia etmiştir. Allah, velilere Kur'an'ın anlamlarını tekrar tekrar indirmektedir. Şu halde insan-ı kâmil ve veliler halkı aydınlatmakla sorumludur.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, İbnü'l 'Arabî, Vahiy, Kur'an, Veli, Okuyuş Biçimi.

Ibn al-'Arabî's Approach Towards Understandıng the Qur'an

Abstract: On the basis of the philosophy of knowledge of Ibn al- 'Arabî (d. 1165/1240), there is spiritual experience and divine teaching. He divides knowledge into two: one is what God has taught man, and the other is what man learned himself. Thus, Ibn al-'Arabî divides the text reading methods into two: the first is reading the text itself directly, and the second is reading the text through the owner of it. Unlike the first, in the second form of the reading, the reader has the opportunity to ask his questions about the text to its owner. In this way, the author's aims in the text are clearly understood. Ibn al-'Arabî, who applied this method to the Qur'an, claimed that there is the opportunity to read the Qur'an through its owner even after the death of the Prophet Muhammad and that it is a virtue belonging to the saints (*wali, pl. awliyâ*) only. God is revealing the meanings of the Qur'an to the saints over and over again. In this case, the perfect man (*insan al-kamil*) and the saints are responsible for conveying the meanings of the Qur'an to the people.

Keywords: Islamic Philosophy, Ibn al-'Arabî, Revelation, The Qur'an, *Walî*, Reading Style.

* Dr., Sivas Kız İmam Hatip Lisesi
PhD., Sivas Imam-Hatip Girls High School, Sivas, TURKEY.
fevziyigit58m@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9420-5186

GİRİŞ

Bu makalede ortaya atılan temel sav, İbnü'l 'Arabî'ye (ö. 638/1240) göre Allah'ın bazı aracı sebepler vasıtasıyla insanlara öğretme ve onları bilgi sahibi kılma işini sonlandırmadığıdır. Şöyle ki insanın olgunlaşması Allah'a bağlıdır. Çünkü Allah, insanın hem fail nedeni hem de gaye nedenidir. İnsanın zihinsel serüveni bilinç ve düşünce merkezli bir harekettir. Allah insanın zihinsel tekâmülü için en üstün ve kesin bilgi olan vahyi ve onu anlayıp yorumlayacak zihinsel melekeleri insana ihsan etmiştir. İnsan aklı Meşşâî felsefenin faal aklı veya İbnü'l 'Arabî'nin 'ilham eden meleği' ile ittisal ederse hakikati kavrayacaktır. İşte böyle bir akıl Kur'an'ı anlamada da en yetkin öznedir.

İbnü'l 'Arabî, ortaçağ İslam coğrafyasının en büyük düşünürlerinden birisi olup kendisine eş-Şeyhü'l Ekber denmiştir. İbnü'l 'Arabî çok yönlü bir düşünür olmakla beraber onun esas başarısını nazari tasavvuf alanında gösterdiği söylenebilir. Denebilir ki İbnü'l 'Arabî, kendisine kadar ulaşan irfanî birikimi, kavramsal örgüsünü oluşturarak bir ana fikir ekseninde yorumlamayı başarmıştır.

İbnü'l 'Arabî'nin İslam düşüncesi ve dünya görüşüne birçok katkıda bulunduğu ileri sürülebilir. Onun İslam Felsefesine katkısı, daha çok içeriden bir filozof olarak değil de dışarıdan bir tenkitçi olarak gerçekleşmiş gibidir. Onun *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye* ve *Fusûsü'l-Hikem* kitapları okunsa bile çığır açıcı, yön verici, eleştirici, analiz edici ve sentez yapıcı yönleri kolayca fark edilebilir. Her ne kadar kitaplarında çoğu felsefecinin adını anmasa da birçok felsefi problemi tartışan İbnü'l 'Arabî'nin başarısı, daha çok felsefi problemlere irfanî cevaplar geliştirmesinde yatar. Kur'an ayetlerini yorumlamada felsefecilerle benzeşen tavırlar sergilese de o, irfanı Kur'an'ın el-Bakara süresinde zikri geçen hikmet[1] kelimesi ile eşleştirir.

İbnü'l 'Arabî nazarında Kur'an en önemli bilgi kaynağıdır. Ona göre Kur'an sabit hakikat demektir. Batıl ona önünden ve ardından gelemez. Şu halde her düşünsel faaliyetin Kur'an'a uyması gerekir. İbnü'l 'Arabî'ye göre Cüneyd-i Bağdadî, "Bizim bu ilmimiz, Kitap ve Sünnet ile sınırlıdır"[2] derken ilham ve

1 "Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar." (el-Bakara, 2/269)

2 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütûhâtü'l- Mekkiyye*, trc. Ekrem Demirli, (İstanbul: Litera Yayınları, 2012), 17: 21.

keşfin şahidinin Kur'an olması gerektiğini ifade etmiştir. İbnü'l 'Arabî'nin 'vahyin anlaşılmasına dönük yaklaşımını" doğru anlayabilmek onun bilgi, vahiy ve velayet anlayışına bağlıdır.

1. VAHİY, BİLGİ, VELAYET İLİŞKİSİ

İbnü'l 'Arabî, ilimden daha yüksek bir rütbe ve paye görmez. En şerefli makam ilimdir. İnsan manevî olarak ilimle dirilir. İbnü'l 'Arabî'nin bilgi felsefesinin temelini keşif ve manevi tecrübe oluşturur.[3] Keşif ve manevi tecrübenin hedefi apaçık bilgidir. Apaçık bilgiye vehim ve zan karışmaz. Görmek bilmenin en kesin ve kestirme yoludur. Gördüğümüz şeyleri tanımlamaya ihtiyaç duymayız.

İbnü'l 'Arabî'ye göre bilgi, bilenin özel bir yönelim ve ilgisinin bir neticesi olup malumdan sonra oluşur, çünkü bilgi maluma tâbidir.[4] Âlim ise malum ve ilmi kendisinde cem edendir. En üstün ve kesin bilgi, nesnesiyle uyum ve özdeşlik içerisinde olan bilgidir.[5] Şayet ilim Allah'ın varlığını bilmek manasında anlaşılıp bu da "aklî delil"den elde ediliyorsa ona "yakîn" adı verilmektedir. İbnü'l 'Arabî'ye göre; "yakîn", ilmin ruhudur.[6]

İbnü'l 'Arabî, anlama(fehim) ve bilme kavramları arasında bir ayrım yapar. Buna göre bilme, bir kelimenin sahip olduğu sözlük ve ıstılahî anlamların bilgisi iken, anlama (fehim) bu bilgiler içinden kastedilen anlamı yakalamaktır. Ancak İbnü'l 'Arabî, Kur'an söz konusu olduğunda anlama ve bilme kavramları arasındaki bu ayrımın belirsizleşebileceğini ima eder. Çünkü Tanrı, bir sözcüğün bütün anlamlarını bilmektedir. Ancak yine de bir anlayışın geçerli olabilmesi için, sözcüğün dildeki anlamlarının dışına çıkılmamalıdır.[7]

3 İbnü'l 'Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, trc. Nuri Gencosman, (İstanbul: MEB Yayınları, 1992), 273. Krş. İbnü'l 'Arabî, *Fusûsü'l Hikem*, Thk. Ebu'l A'la Afifî (Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l 'Arabî, ts.), 186.

4 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 16: 280. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, pdf kitap, al-mostafa.com, 3: 2692. Bu eser kısaca *el-Fütûhât* diye isimlendirilecektir. Demirli'nin tercümesinde kısaltmaya gidilmeyecektir.

5 Fevzi Yiğit, *İbnü'l 'Arabî Metafiziğinde İnsan*, (İstanbul: Önsöz Yayınları, 2016), 208.

6 Nihat Keklik, *Muhyiddin İbn'ül-'Arabî,* (İstanbul: Büyük Matbaa, 1966), 35.

7 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 11: 278-280. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1936. İbnü'l 'Arabî, vahyin anlaşılmasına dönük yaklaşımını en net biçimde *Fütuhât*'ın üç yüz otuz dördüncü bölümünde ortaya koyar.

İbnü'l 'Arabî'ye göre ilimler iki kısma ayrılır: Birincisi Allah'ın insana bahşettiği (vehbî) ilimlerdir: "Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah size öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (el-Bakara, 2/282) "Allah'tan korkarsanız sizin için bir Furkan yaratır." (el-Enfâl, 8/29) "Rahman, Kur'an'ı öğretti." (er-Rahmân, 55/1-2) gibi ayetlerde bu ilim türüne işaret edilmiştir.

İkincisi ise insanın kendisinin kazandığı (kesbî) ilimlerdir. "Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altlarından yerlerdi." (el-Maide, 5/66) ayetinde bu bilgi türüne işaret edilmiştir. İbnü'l 'Arabî bu ayetten hareketle vehbi ilimleri Allah tarafından verilmesi cihetiyle gökten gelen rızıklara, kesbî ilimleri ise insanın emek harcaması dolayısıyla topraktan elde ettiği rızıklara benzetmektedir. İbnü'l 'Arabî'ye göre; kişinin kendi emeği ve gayreti aracılık etse de hiç kimse kendiliğinden bir şey bilemez, kişi ancak Allah'ın kendisine bahşetmesi sonucu bilgi edinebilir.[8]

Vahdet-i vücut prensibi gereğince her şeyin bilgisi Allah'ın bilgisidir ve her bilgi Allah'tandır. İnsan, Allah'ı Allah ile ayrıca bütün eşyayı ve işleri de Allah ile tanıyıp bildiği zaman artık bu bilme işi sayesinde insanda bilgisizlik, şüphe, kuşku ve tereddüt kalmaz. Allah'ı bilme işinin gerçekleşmesi kaynağı O'nun zâhir ismi olan tecelli etmesine bağlıdır.[9] Bu sebeple Hz. Musa'nın Allah'ı görme isteği O'nun dağa tecelli etmesiyle karşılanmıştır. Bu anlatılanlardan İbnü'l 'Arabî'nin vahiy anlayışının ipuçlarını elde etmek mümkündür.

İbnü'l 'Arabî'nin vahiy[10] anlayışını değerlendirmeden önce bazı filozofların vahiy telakkisini zikretmek gerekirse Fârâbî'ye göre vahiy mütehayyile kuvveti ile alakalıdır. Bu güç, duyu kuvveti ile akıl kuvveti arasında bulunan orta bir kuvvettir. İnsanın uğraş ve çalışmalarına göre mütehayyile ya madde âlemine gömülür ya da uykuda olduğu gibi serbest kalıp akıl âlemine yükselir. Mütehayyile kuvveti çok kuvvetli olanlar uyanık veya uykuda iken çok güçlü olmayanlar ise sadece uykuda iken akıl ile irtibata geçerler.[11] Nebi, mütehayyile

8 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 11: 45. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1829.

9 Yiğit, *İbnü'l 'Arabî Metafiziğinde İnsan*, 212.

10 "Vahiy" kavramı; gizli ve hızlı bir şekilde bildirmek, süratli işaret, ima, birine fısıldamak, ilka/telkin etmek, konuşmak, seslenmek, yazmak, ilham, anlayış, iki şeyin birbirine yakınlaşması, emir, ses, bağırma, kitap gibi anlamlara gelmektedir." Zübeyir Ovacık, *İbn Sînâ ve Gazzâlî'de Vahiy Anlayışı*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 1.

11 F'Arabî, *İdeal Devlet (el-Medînetü'l- Fâzıla)*, trc. Ahmet Arslan (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 95-97.

gücü en güçlü olan kişidir. İkinci olarak "nebinin altında bütün bunları kısmen uyanıkken, kısmen uykuda gören kişilerle, bütün bu şeyleri ruhlarında tahayyül eden, ancak gözleriyle görmeyen kişiler gelir."[12] Fârâbî, bu zikredilenleri işlediği pasajın devamında mütehayyile gücünün derecesine göre birçok insan gurubunun olduğundan bahseder.

İbn Sînâ'ya göre vahiy "bir şeyi zaman dışı olarak peygambere iletmektir."[13] Bu anlamıyla vahiy tektir, fakat tezahürleri itibarıyla farklılaşmaktadır. İbn Sînâ'ya göre vahiy, insanın mütehayyile yetisi ile alakalıdır. Hayal gücü güçlü insanlar, başkalarının uykuda iken gördüklerini uyanıkken görürler. İnsanın uykuda iken maddi âlemle bağları azalır. Böylece insan maddi âlemin fevkinde olan faal akılla irtibat kurmaya başlar. Normal insanların uyku vasıtasıyla ulaştıkları bu seviyeye peygamber ve arif uyanıkken ulaşır. Öyleyse vahiyle ilhamın kaynaklarından birisi olan rüya açısından aralarında sadece bir derece farkı söz konusudur.[14]

İbn Sînâ ariflerle ilgili olarak şöyle demektedir: "Bir arifin gaipten haber verdiği ve bir müjde veya korkutma bildirerek isabet ettiği haberi sana ulaştığında, onu doğrula! Ona inanmak sana güç gelmesin. Çünkü bu olayın doğanın yollarında bilinen sebepleri vardır."[15]

İbnü'l 'Arabî'ye göre vahiy, bir mananın verilmesidir. Mana duyuya ulaşmazdan önce hayal mertebesini geçmelidir. İlahi vahiy uyku esnasında gelirse rüya, uyanıkken gelirse tahayyül diye isimlendirilir. Vahiy nebiliğin üç vasıtasından birisidir. Diğer ikisi ise kelamı perde arkasından duymak ve elçi vasıtası ile mesajı almaktır.[16]

İbnü'l 'Arabî'ye göre vahyin bir türü var ki o, ebediyen kesilmez. Kesilen vahiy, şeriat ve din vaz eden vahiydir. Konuyu İbnü'l 'Arabî şöyle açıklamaktadır:

> "Zahiri olan nebilik, zuhuru kesilmiş nebilik iken, bâtıni nebilik dünya ve ahirette süreklidir. Çünkü ilahi vahiy ve rabbanî inzal kesilmez, çünkü âlem

12 Fârâbî, *İdeal Devlet (el-Medînetü'l- Fâzıla)*, 97.

13 Ovacık, *İbn Sînâ ve Gazzâlî'de Vahiy Anlayışı,* 30.

14 İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler,* trc. Ali Durusoy, Ekrem Demirli (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 696-698; Ovacık, *İbn Sînâ ve Gazzâlî'de Vahiy Anlayışı,* 119.

15 İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler,* 676; Bk. İbn Sînâ, *İşaret ve Tembihler,* trc. Ali Durusoy, Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayınları, 2005), 193.

16 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 8: 322-323. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1417.

> onun vasıtasıyla korunur. Bütün âlemin bu inzal ve vahiyden nasibi vardır. Arı, karınca ve hüthüt kuşu gibi."[17]

Peygamberlerin getirdikleri vahyi sürekli olarak gelecek nesillere aktarmak inananların üzerine düşen bir görevdir. İbnü'l 'Arabî bunu şöyle ifade eder. "Öyleyse peygamberlik ortadan kalktıktan sonra günümüzde veliler için geride kalan şey, sadece bildirimdir. İlahi emir ve yasakların kapıları artık kapanmıştır."[18]

Öyle anlaşılıyor ki bu pasajdaki "bildirim" (tarif) sözünden İbnü'l 'Arabî'nin kastı, ilahi emir ve yasaklar dışında dinin bütün yönlerine dair evliyalar vasıtasıyla insanlığa ulaştırılan ilahî haber ve öğretilerdir. Vahyin inişinin devam edişinden kasıt Allah'ın kullarına kitap ve hikmeti öğretmeye devam etmesi; emir ve yasaklara uymanın sürekli olması; içtihat, kelamî yeni yorumlar, dinin bütün manevi ve ilahi cihetlerinin yaşamaya devam edişi ve ilahi önderin varlığına duyulan ihtiyaç vb. gibi her türlü şeydir. Veliler peygamberlerin aldığı şeylerin doğruluğunu taklidi bir imanla değil, o şeyleri Allah Teâlâ'dan doğrudan almakla bilirler. Bu bilgi alma şeriat ve din vaz etme anlamında vahiy almak değildir. Değişmez ve sabit dinin hakikatlerini Allah'tan alıp öğrenmedir. Kur'an'da Allah'ın kullarına öğreteceğine veya onlara nur indireceğine dair ayetler vardır. Örneğin el-Enfâl Suresi yirmi dokuzuncu ayette şöyle buyurulur: "Ey iman edenler, Allah'tan korkup sakınırsanız, size doğruyu yanlıştan ayıran bir nur ve anlayış verir."

Hz. Peygamber zamanında vahyin inişine dair itiraz ve anlayışsızlığın, vahyin peygamber sonrasına taşınma, saklanma ve yorumlanması için de geçerli olduğu söylenebilir. Ayette şöyle buyurulur: "İnsanlara hidayet geldikten sonra onların iman etmelerine ancak 'Allah, bir beşeri mi peygamber olarak gönderdi?' demeleri engel olmuştur. De ki: 'Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik." (el-İsrâ, 17/94-95) Anlaşılan Peygamberin kutsal akılla ittisalini anlayamamadaki zihnî yetersizlik, filozof ve ariflerin aynı ittisali gerçekleştirebileceğine karşı da sergilenmiştir.

17 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 12: 339. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 2119.

18 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 11: 46. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1830.

Nebevi vahiy hem tahayyüle hem de akla başvurur. Çünkü insanlar Allah'ı tanımada ya akılları ile hareket etmekte yahut da tahayyül güçlerini kullanmaktadır. Akıl, tenzihe yönelmekteyken tahayyül ise teşbihe başvurmaktadır. İbnü'l 'Arabî'ye göre ilahi vahiy her iki yöntemi de kullanarak insani bilginin iki veçhesine de ulaştırmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ın yorumunda bu iki unsur beraberce kullanılmalıdır.[19]

Kur'an'da Hz. Meryem'in, Havarilerin, Hz. Musa'nın annesinin vb. gibi bazı kişilerin peygamber olmadıkları halde vahiy aldıkları bildirilmiştir. Öyleyse Allah'ın insanlarla konuşması peygamberlik dairesi dışında mümkün değildir, denemez.

İbnü'l 'Arabî'ye göre; velayet risalet ve nübüvvetin temelidir.[20] Bu sebeple velayet diğer ikisinden daha üstündür. Bu temelin üzerinde nübüvvet sonra da risâlet yükselir. Şu halde her resul, nebidir. Her nebi ise velidir. Ancak her veli, nebi olmadığına göre aynı zamanda resul de olamaz. Birbiri içerisine yerleştirilmiş üç daire farz edelim. En içteki daire veliliği temsil eder. Birinci daireyi de içine alan ikinci daire daha kapsayıcı ve fazla olması yönünden nebiliği ifade eder. Şu halde her nebi veli olmakla beraber her veli nebi olamaz. Dıştaki en geniş olan üçüncü daire ise risâleti ifade eder. Risalet diğer iki niteliği de kuşatır. Şu halde üç dairenin merkezinde yer alıp bütün daireleri var kılan veliliktir.[21]

Anlaşılacağı üzere 'velilik, nebilikten üstündür' derken kast edilen bir nebinin velilik yönünün onun nebilik vasfından daha üstün olduğudur. Velayet bağı, nübüvvet bağından daha üstün ve kalıcıdır. Ancak nebi ve resul olmayan bir veli, nebiye yahut resule tâbi olur. Çünkü aynı zamanda birer veli olan resul ve nebinin artı vasıfları onu veliden üstün kılar.[22]

19 William C. Chittick, "İbnü'l 'Arabî", *İslam Felsefesi Tarihi içinde*, trc. Şamil Öcal, H. Tuncay Başoğlu (İstanbul: Açılım Kitap, 2007), 2: 157.

20 İbnü'l 'Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, 176 vd. Krş. İbnü'l 'Arabî, *Fusûs,* 131vd.

21 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 7: 429. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1272.

22 Fevzi Yiğit, "İbnü'l 'Arabî'de Ontolojik Açıdan İnsan", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40/1 (2016), 225.

2. VAHYİN NESNELLEŞMESİ: KİTAP OLMASI CİHETİYLE KUR'AN-I KERİM

Kur'an hakikatleri kendisinde topladığı için bu ismi almıştır. Kur'an, manalar için vaz edilen harf ve kelimelerin kendisinde toplanması yönünden kitaptır. Kur'an, söz ve manaları beraberce içermesi açısından zahir ve batındır. Kur'an saptırıcı kuşkuları ortadan kaldırması yönünden nur; işleri ve hakikatleri açıklayan ayetleri bulundurması yönünden ziya; insanlara dönük iyilik ve müjde haberleri yönünden rahmet; apaçık ayetleri yönünden hidayet; içerdiği kıssalar yönünden zikir; nazmının güzelliği yönünden Arapça ve mutlu-bedbaht insanların özelliklerini açıklaması yönünden ise apaçıktır.[23]

İbnü'l 'Arabî Kur'an'a bağlılıkla ilgili şöyle demektir:

> "Bütün meclislerimde konuştuğum, bütün eserlerimde yazdıklarım Kur'an mertebesinden olmuştur. Onun hazinelerinden bana anlayış anahtarları ve ondan destek verildi. Bu sayede Kur'an'ın dışına çıkmadık. Çünkü bize ikram edilen şey, ikram edilebilecek en üstün şeydi."[24]

İbnü'l 'Arabî'ye göre Kur'an'dan daha sağlam bir söz yoktur. Kur'an'da şöyle buyurulur: "Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve okumak o zaman daha elverişlidir. Çünkü gündüz, seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır." (el-Müzzemmil, 73/6-7) Demek ki sözün doğru anlaşılabilmesi için birçok etmen vardır. Bu iki ayette gece okunan Kur'an'ın sözün anlaşılması açısından daha sağlam olduğu bildirilmektedir. Şu halde gece okunan Kur'an, gündüz okunan Kur'an'a göre daha iyi anlaşılır. Çünkü geceleyin insanın tahayyül gücü gündüzün işlerinden uzaklaştığı için daha güçlü olur. Allah Teâlâ "biz kitapta hiçbir şeyi ihmal etmedik" (el-En'âm, 6/38) buyurur. Burada kast edilen toplayıcı kitaptır. Çünkü Kur'an, diğer kitapların kendisiyle mensuh hale gelmesi gibi, nesh edilmemiştir. Önceki kitaplardan bir hüküm sabit olsa, ancak Kur'an'da yer aldığı için sabittir.[25]

İbnü'l 'Arabî'ye göre "kim Kur'an'ı anlar ve *hakka'l yakîn* derecesinde kavrarsa, Allah ehlinin bilgisinin ve Kur'an'ın sınırlı bölümler altına girmeyeceğini, bir mantık kanununa tabi olmayacağını veya bir terazinin onun

23 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 11: 187.192. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1894-1896.

24 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 13: 84. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 3: 2175.

25 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 15: 157. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât*, 3: 2491.

üzerinde hüküm veremeyeceğini de öğrenir. Çünkü onların bilgisi terazinin kendisidir."[26] Şu halde Kur'an herhangi bir anlayışın mahkûmu olamaz. Sorunun kaynağı Kur'an'ın keyfi ve öznel yorumlanmasında gizlidir. Hâlbuki Hristiyanlık örneğinde olduğu gibi vahiy tüm özellikleri ile bir insanda canlanırsa en kesin bilgi yani huzurî bilgi hâsıl olur. Bu sebeple Îsâ'nın kendisi Allah'ın vahyi ve kelimesi olarak isimlendirilmiştir. Kur'an'da, "Meryem oğlu Îsâ Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur" (en-Nisâ, 4/171) denmiştir. Kur'an, Hz. Muhammed'in ahlakı haline dönüşerek onda canlanmıştır. "O, istek ve arzularına göre konuşmaz. Onun konuştukları, kendisine indirilen vahiyden başkası değildir." (en-Necm, 53/3-4) Buradan hareketle Kur'an'ı anlayıp hayatına geçiren herkes bu işi yapabildiği kadar konuşan bir Kur'an haline gelir. Hz. Ali, bu durumu "Allah'ın kitabı; aranızda konuşan bir hatiptir" diyerek nitelemiştir.[27]

3. İBNÜ'L 'ARABÎ'NİN VAHYİ YORUMLAMASINDAKİ ESAS TUTUMU

Kur'an dışarıdaki herhangi bir taş veya nesne konumunda değildir. Eğer böyle olsaydı onu okuyan herkes aynı şeyi algılayıp aynı şeyi anlardı. Her hangi bir metni okuyan her okuyucu her seferinde zihninde onu inşa eder. Çünkü metinler farklı ve çelişik yorumlanabilmektedir. Bırakın inanca dair düşünsel ve fikri ayetleri Kur'an'daki bazı fıkhî ayetlerin bile farklı yorumlanması buna delil getirilebilir. Mesela abdest ayeti buna örnek verilebilir. Matematikte işlemlerin sağlamasının yapıldığı gibi, metinden anladığımızı sağlayabilmemizin biricik yolu anladığımızı metin sahibine sormaktır. İbnü'l 'Arabî'nin dile getirdiği iki okuma biçimden birisi olan "metinden anlama" ile "söz söyleyen kişinin kendi açıklamasını dinleyerek anlama" arasındaki farkın Kur'an'dan ayetlerle desteklendiği görülür. Bu konuda İbnü'l 'Arabî şöyle diyor:

> "Her ayet, Hz Peygamber üzerinde hüküm verir ve o da o işi yapardı. Allah'ın takva sahibi kullarına öğretmesinin ne güzel olduğuna bakınız!

26 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 12: 107. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât*, 2: 2019.

27 Seyyid Râzi, *Nehcü'l-Belağa (İmam Ali'nin Hutbeleri, Mektupları ve Hikmetli Sözleri),* trc. Kadri Çelik, thk. Seyyid Ali Hüseyni Buhti (Nürnberg: Ferec Yayınları, 2001), 185. Hz. Ali bu kitabın 122. Hutbesinde "şüphesiz Kur'an benimledir, sahip olduğumdan beri ondan ayrılmadım." demiştir.

> Allah onlar hakkında şöyle der: " Allah'tan sakınırsanız size furkan[28] verir." (el-Enfâl, 8/29) Başka bir ayette "Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretir" (el-Bakara, 2/282) buyurur. Yani bunun anlamı, Allah size Kur'an'ın anlamlarını açıklar. Siz de onun maksadını kavrarsınız. Çünkü konuşanın sözünü anlamak, kelimenin bütün yönlerini kuşatmak demek değildir. Başka bir ifadeyle kişi, o dilde kullanılan bütün anlamları sınırlayacak şekilde sözü anlamaz. Anlamak, konuşanın sözüyle neyi kastettiğini anlamak demektir. Binaenaleyh sözü anlamak ile konuşandan anlamayı -ki gaye budur- ayırt etmek gerekir. Konuşanın kendisinden anlamak onun bildiğini anlamak demektir. Kur'an'ın kalbine inmediği kimse böyle değildir. Sözü anlamak genelin işidir. Arifler içinde metni konuşandan anlayan herkes sözü de anlamış demektir. Sözü anlayan herkes ise, konuşanın sözüyle tam olarak ya bütün yönleri veya bir kısmıyla neyi kast ettiğini anlamıştır."[29]

Anlaşılacağı üzere metin her ne kadar söz sahibinin maksadı ve anlatmaya çalıştığı anlamlar için konulsa dahi dilin getirdiği sınırlılık veya metinde bulunmanın ortaya çıkardığı sorunlar manaların saptırılmasına ve anlam kaymalarına neden olabilir. Hâlbuki söz sahibinden kastını ve vaz ettiği anlamı sorup sonrasında cevabını almak hem daha başarılı bir yöntem hem de daha şümullü bir anlayış metodudur. Görüleceği üzere İbnü'l 'Arabî, sözü metinden anlamak ile sözün sahibinden anlamak arasında fark görmekte, sözün sahibinden anlaşılması konusunda ona dönmeyi daha yetkin kabul etmektedir. Peki, bu işi her insan yapabilir mi? Bu sorunun cevabı elbette ki olumsuzdur. Veli ve arifler dışında bu işi tam olarak yapabilecek kimse yoktur. Burada şu vurgulanmalıdır ki bu anlayış ve kabullenişin istismarı dolayısıyla kapatılmasına çalışmak dinin istismarı dolayısıyla inkâr edilmesine benzer. Kanaatimizce istismarın bertaraf edilmesi aklın çalıştırılmasına bağlıdır. Çünkü akıl ışığı/vahyi yaratamaz ama yine akıl, bir göz gibi, ışık vasıtasıyla her şeyi görür.

İbnü'l 'Arabî'ye göre Kur'an indirilmiş kitap ve sahifeler arasında âlemde insan gibidir. Başka bir ifadeyle insan bütün âlemin toplamı olduğu gibi Kur'an

28 Furkan, Kur'an'ın isimlerinden birisidir. Sözlükte "iki şeyin arasını ayırmak" manasına gelen fark kökünden masdar olup "hakla bâtılı, imanla küfrü, helal ile haramı ayırıp belirlemek" anlamında kullanıldığı gibi zıt değerlere sahip olan şeylerin birbirinden seçilip ayrılmasını sağlayan ölçüyü de ifade eder. Gerçeği kanıtlayan delile, sezgiye, doğru bilgi ve şüpheden kurtuluşa da furkan denilir. Bk. İbrahim Çelik, "Furkan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 220-221.

29 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 11: 278-280. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1935.

da bütün kitapların toplamı gibidir. Öyleyse Kur'an ve insan iki kardeştir. Bu durum, Kur'an'ın bütün yönlerinden ve nispetlerinden indirildiği peygamber hakkında da böyledir.[30] Peygamberin varlığını zorunlu kılan şey onun varislerinin varlığını da zorunlu kılar. Bu noktada İbnü'l 'Arabî'nin ontolojik görüşleri meseleyi şekillendirmektedir. Onun ontolojisinde insan-ı kâmil İlahî bir sözdür. Yani evrenle beraber gerçekleşen şeydir. *Fusûs*'ta her bir peygambere hikmetin bir dalının ayrılmasının sebebi budur.[31]

Eğer vahyin gelişi aşamasında insana ihtiyaç olmasaydı müşriklerin istediği yerinde bulunur ve kitap gökten özel ve harikulade bir şekilde inerdi. "Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmedikçe göğe çıktığına da inanacak değiliz." (el-İsrâ, 17/93) "Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi." (el-Mâide, 5/7) İlahi kitapların peygamber sonrası hayatta kalabilmesinin "rabbaniler ve din adamları" vasıtasıyla olduğu Kur'an'da bildirilmiştir.[32] Bu iki grup nebilerden sonra kitabı korumak ve onunla halka hükmetmekle görevlendirilmişlerdir.

Kur'an değişik anlam katmanlarına sahip her seviyeden bilgiler içerir. Genelde yapılan hatalardan birisi burada gerçekleşir. Yorumcu anlam katmanlarını ya göremez ya da birbirine karıştırır. Her düşüncenin kendisine Kur'an'dan destek bulmasının nedenlerinden birisi bu anlam katmanlarının bize sağladığı bütüncül anlamın ihmal edilerek konuyla ilgili sadece bir veya birkaç ayetin peşine düşülmesidir. Hâlbuki Kur'an bütünlüğünde bakılsa gerçekte verilmek istenen rahatça görülebilecektir. Ancak bunun için kişinin derin bir felsefe ve irfan bilgisine sahip olması gerekir. İşte nebi, veli ve arif bunu yapabilecek ilmi donanıma sahip nadir kişilerdir.

Cehalet, gaflet, iman zayıflığı ve dünyaya duyulan arzu insanın Kur'an'a tam olarak yönelmesine ve onu doğru bir biçimde anlamasına engel olur. Dünyaya

30 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 11: 184. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât*, 2: 1893.

31 İbnü'l 'Arabî, *Ahadiyet Risâlesi,* trc. Hüseyin Şemsi Ergüneş, (İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2012), 23.

32 el-Mâide, 5/44. Bu ayetin tam metni şöyledir: "Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. Allah'a teslim olmuş nebiler, onunla Yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb'e adamış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat'ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu halde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir."

duyulan arzu takvayı azaltır. Manevi hakikatlerin keşfi için insanın Allah'tan sakınması gerekir. "Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün." (el-Haşr, 59/21) İbnü'l 'Arabî'ye göre bu durum dağın kendisine indirilen şeyi bilmeyişinden kaynaklanmaz, aksine onu ve değerini bilmesinin gücünden kaynaklanır. İnsanların Kur'an'ın inişi ile paramparça olmamalarının nedeni, Kur'an'dan gafil olmalarıdır. İnsan, Kur'an'ın değerini ve taşıdığı şeyleri bilseydi, onun ağırlığı altında ezilirdi. Değerini bildiğinden dolayı Hz. Peygamberin Kur'an vahyini alırken derununda büyük sıkıntı ve meşakkatler oluşmuştur. Allah Teâlâ Peygamberin bedenini vahyin ağırlığı ile dağılmaktan korumuştur. Bunun yegâne nedeni, Hz. Peygamber'in vahyi bize ulaştırmasının takdir edilmiş olmasıdır.[33]

Anlaşılan o ki İbnü'l 'Arabî'ye göre bir insanın Kur'an'a karşı tavrında kendisindeki ilmi donanım çok önemlidir. O bu noktada şöyle der:

> "Eşyaya ancak eşyada bulunan şey etki eder ki, o da bilgidir. Kur'an okuyan iki kişi düşünün. Birisi ürperir ve ağlar. Diğeri Kur'an'dan bihaberdir ve Kur'an ona etki etmez. Bu farklılığın nedeni bilginin etkisinden başka bir şey olabilir mi? Etki, ayeti ve onun kendisine getirdiği anlamları bilen ve müşahede edenin kendisindeki bilgiden kaynaklanır. Öyleyse sana ancak bildiğin ve gördüğün bir şey etki edebilir."[34]

Kur'an'ın ışığına karşı kendisini kapatmış, onun önemini fark edememiş bir kişi elbette ki ondan etkilenmeyecektir. Bu açıdan Kur'an'ın nesilden nesle aktarılması işinde sadece nakleden olup pek de akletmeyen insan yığınlarının gerçekte Kur'an'ın varisleri olduğu söylenemez. Aslında toplumları oluşturan bütün bireylerin aynı seviyede Kur'an'ı okuyup anlamasını beklemek de gerçekçi olmaz. Gerçekçi ve Kur'an'ın ruhuna uygun olan şu olabilir: Kur'an'a hayatını vermiş insanlar Kur'an'ı gereği gibi anlayıp konuşan birer Kur'an haline dönüşebilir. Kur'an'ı çokça okuyup hakkında bilgi edinenler ve onu hakkıyla taşıyanlar Allah'ın kalplerini Kur'an'a açtığı kimselerdir. Bunlar, Allah'ın kendilerine ilim verdikleridir. Bunlar ilmi bahis, araştırma, tartışma ve okuma işiyle meşgul olsalar da sadece bunlarla yetinmezler. Kur'an'da bir ayeti kerimede Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Hayır; Kur'an, kendilerine ilim

33 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 10: 335-336. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1787.

34 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 14: 302. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât* 3: 2421.

verilenlerin gönüllerinde yerleşen apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi zalimlerden başka kimse, bile bile inkâr etmez." (el-Ankebût, 29/49)

Bu ayetin tanıtmaya çalıştığı ve kalplerinde apaçık ayetlerin olduğunu belirttiği kişiler kendilerine ilim verilenlerdir. Vahiy ve ilmin indiriliş mekânın onların kalbi olması dikkat çekicidir. Öyleyse kalbi temiz olmayanların bu ilme nail olması mümkün değildir. İbnü'l 'Arabî bu noktada şöyle der: "Allah'ın taraftarları, kalp ve gönül ehlidir. Kalp, Kur'an'ın yeri ve mertebesidir."[35]

İbnü'l 'Arabî'ye göre harflerle ve onun hayalleriyle sınırlı biçimde Kur'an'ı okuyanlar Kur'an sevabı değil aktarma sevabı alır ve bu kimselerin kalbine Kur'an'dan çok az bir şey iner. Hz. Peygamber harflerini ezberleyerek, Kur'an okuyup okudukları boğazlarını geçmeyen bir topluluktan söz etmiştir.[36] Kur'an okuyucusu, Kur'an'ı samimi bir kalp ile okuyandır. Kur'an, Rabbinin niteliği ve zatının niteliğidir. Ona iman eden takva ve verâ sahibi kalp, Hakk'ın kendisinde sığdığı yerdir. Böyle bir kalp, Arş'ın sahibi ve dereceleri yükselten Hakk'ın yerleştiği Arş'tır.[37]

İbnü'l 'Arabî kendisini veliler halkasına katar ve der ki:

> "Genel itibarıyla insanlar, özel olarak ben ve benim gibiler için nebilikten kalan kısım, Allah'ın bizim için geride bıraktığı sahih rüyalar ve güzel ahlaktan başka bir şey değildir. Bunun yanı sıra insan kendini istihzar[38] ettiğinde Kur'an'ın ezberlenmesi geride kalmıştır."[39] "Hâlbuki "Kur'an, Hz. Muhammed'in kalbine inmiş -ki onu Cebrail indirdi- kıyamete kadar ümmetindeki insanların kalplerine inmeye devam edecektir. Kur'an'ın kalplere inmesi yenidir, eskimez. Bu yönüyle Kur'an, sürekli bir vahiydir."[40]

İlahi bilgiler, tek ve aynı kaynaktan gelmekte ve Hakk'a dönmektedir.[41] Bu itibar ile bütün bilme ve öğrenme işleri Hakka dayanır. Öyleyse herkes Kur'an'ı okumalıdır. İbnü'l 'Arabî şöyle der:

35 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 11: 213. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1905.

36 Buhari, "Tevhid", 57.

37 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 11: 278-280. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1935-1936.

38 Demirli'ye göre bu kavram sufilerin dilinde Kur'an hakka'l yakîn bir şekilde okuyup bütün hal ve makamlarda onun ayetlerine şahit olmayı ifade eder. Bk. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 14: 391.

39 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 14: 17. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 3: 2307.

40 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye,* 11: 225. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1910; İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 10: 331. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1784.

41 İbnü'l 'Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, 126. Krş. İbnü'l 'Arabî, *Fusûs*, 108.

> "Hz. Peygamberin hallerine varis olan kişi Kur'an'ı sanki kendisine iniyormuş gibi okur ve okurken kalbine indirilişin hazzını tadar. Çünkü her okuyucunun kendi nefsinde okuması itibarıyla ilahi bir tenezzülü vardır ki, bunun böyle olması kaçınılmazdır. Kur'an kendisini okuyan herkese yeniden gelir ve nüzul eder. Hangi okuyucu olursa olsun, durum böyledir. Bununla birlikte hale varis olan, bu nüzulü hisseder ve onunla sadece benzerlerinin bulabileceği şekilde haz alır."[42]

Bu alıntı da dikkat çeken ve yukarıda söylenenler ile çelişkiye düşülmesine engel olan kısım "hale varis olanlarla" ilgili kısımdır. Çünkü bu insanlar, indirilme eyleminin idrakindedir. Onlar diğerleri gibi Kur'an'dan haz almazlık etmezler. Bu elbette ki maddi bir haz değildir. Kur'an, dinleyenlerin üzerinde lahuti ve Rabbani bir etki bırakır. Kur'an, çeşit çeşit hat üslupları ile yazılan şahane şekilsel biçimi ile sanatkârları kendisine hayran bırakır. Anlamsal derinliği ile de düşünür ve ilim adamlarına yaptığı tesir diğerlerinden daha fazladır. Kur'an'ın en büyük etkisi; canlanmış, ete kemiğe bürünmüş, ilminin nuru o kişinin ruhu ve ahlakı olmuş insanlar vasıtasıyladır.

İbnü'l 'Arabî'ye göre sevenler, Kur'an okumayı her şeye yeğlerler. Hiçbir şeyi Kur'an okumaya yeğlemezler, çünkü onlar, Kur'an okurken kendilerinden geçerler. Sanki konuşan onlar değil Allah'tır. Bir ayette "Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelamını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir." (et-Tevbe, 9/6) denilir. Hâlbuki bu ayette bahsedilen Kur'an okuyan kişi Hz. Peygamberdir.[43] İbnü'l 'Arabî'nin buradaki çıkarımı her ne kadar Kur'an'ı Peygamber tilavet etse de kelam Allah'a aittir. Peygamberin dili vasıtası ile konuşan Allah'tır.

İbnü'l 'Arabî'ye göre Kur'an'ın gerçek anlamlarına erenler; kendi nefislerinde bunu hal olarak müşahede etmekle beraber varlığın sırrında Hakk'ın konuştuğu kimselerdir. Hakk'ın insanla insana ait sır düzleminde konuşması aracısız gerçekleşir. İşte bu durumda insana ait olan ve ona eşlik eden şey anlayıştır. Yani Hakk'ın konuşmasının a'ynı, anlayışın kendisidir. Şu halde gecikme olmaksızın bu anlayışı elde etmekle gecikmeye tâbi olarak sözel veya perdeli konuşmaya nail olmak arasında fark vardır. Çünkü bunlar dolaylı konuşmalardır.[44]

42 İbnü'l 'Arabî, *Fütûhâtü'l- Mekkiyye*, 13: 306. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 3: 2267.

43 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 8: 257. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 2: 1389.

44 İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 13: 82. Krş. İbnü'l 'Arabî, *el-Fütuhât,* 3: 2175.

SONUÇ

Tasavvuf literatüründe insanın eğitim ve öğretim vasıtaları sayesinde öğrendiği bilgiye kazanılan yani "kesbî" bilgi denir. Bu bilgiyi elde etmenin yol ve yöntemleri malumdur. Allah'ın kullarına doğrudan ulaştırdığı bilgilere ise "vehbî" bilgi denir. Allah tarafından kullarına doğrudan ihsan edilen bu bilgi; şeriat için izah edici, felsefe-irfan ve din için aydınlatıcı; ilahî kelam ve kitap için yorumlayıcı bilgi mesabesindedir. İbnü'l 'Arabî'ye göre Kur'an'ı derinlemesine kavrayacak olan kişinin vehbî ilmi alabilecek bir anlayış seviyesine ulaşması gerekir.

İbnü'l 'Arabî'nin anlayışına göre vahiy kesintiye uğramaz ve durağan bir yapı arz etmez. Kur'an'da Hz. Meryem'e, Musa'nın annesine, Havarilere ayrıca bal arısı, karınca ve hüthüt kuşu gibi bir takım hayvanlara vahyedildiğinin bildirilmesi; dağlar ve taşlarla yapılan bazı karşılıklı konuşmaların aktarılması İbnü'l 'Arabî'nin vahye yaklaşımını anlama da faydalı olabilir. Çünkü imkânü'l-eşref kaidesince bu, daha şerefli olana vahyin sürekli indirilmesinin mümkün olduğunu gösterir. Bu, şeriat getirme niteliği taşımayan vahyin devamlı inişi biçiminde olabileceği gibi Kur'an'ın yorumlanması biçiminde de olabilir. Şu halde İbnü'l 'Arabî'ye göre herhangi bir metni yazarından dinlemek, yazarın maksat ve düşüncelerini kendisinden öğrenebilmektir. Kanaatimizce İbnü'l 'Arabî'nin teklif ettiği bu okuyuş biçimi bazı mahzurlar içermektedir. Öncelikle bu okuyuşu gerçekleştirecek olan kişilerin dinin zahirinde yetkili otoriteler olması gerekir. Hâlbuki İbnü'l 'Arabî'nin ait olduğu gelenek buna izin vermemektedir. İkincisi veli veya arifin yorumlarının doğruluğu neye dayanarak değerlendirilecektir. Anlaşılan her halükarda aklın hakemliği ve şahitliği olmadan elde edilen manaları test etmek mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

Çelik, İbrahim. "Furkan". *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*. 13: 220-221. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Fârâbî. *İdeal Devlet (El-Medînetü'l- Fâzıla)*. Trc. Ahmet Arslan. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

İbnü'l 'Arabî. *Fusûsü'l-Hikem*. Trc. Nuri Gencosman. İstanbul: MEB Yayınları, 1992.

İbnü'l 'Arabî. *Fütûhâtü'l Mekkiyye*. Trc. Ekrem Demirli. 18 Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006-2013.

İbnü'l 'Arabî. *Fütûhâtü'l Mekkiyye*. Pdf kitap. www.al-mostafa.com.

İbnü'l 'Arabî. *Ahadiyet Risâlesi.* Trc. Hüseyin Şemsi Ergüneş. İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2012.

İbn Sînâ. *İşaretler ve Tembihler.* Trc. Ali Durusoy - Ekrem Demirli. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.

Keklik, Nihat. *Muhyiddin İbn'ül-'Arabî.* İstanbul: Büyük Matbaa, 1966.

Nasr, S. Hüseyin – Leaman, Oliver. *İslam Felsefesi Tarihi.* Trc. Şamil Öcal - H. Tuncay Başoğlu. 2 Cilt. İstanbul: Açılım Kitap, 2007.

Ovacık, Zübeyir. *İbn Sînâ ve Gazzâlî'de Vahiy Anlayışı.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.

Seyyid Râzi. *Nehcü'l-Belağa (İmam Ali'nin Hutbeleri, Mektupları ve Hikmetli Sözleri).* trc. Kadri Çelik. Thk. Seyyid Ali Hüseyni Buhti. Nürnberg: Ferec Yayınları, 2001.

Yiğit, Fevzi. *İbnü'l 'Arabî Metafiziğinde İnsan*. İstanbul: Önsöz Yayınları, 2016.

Yiğit, Fevzi. "İbnü'l 'Arabî'de Ontolojik Açıdan İnsan". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40/1 (2016): 205-232.